

**Rodzinna piecza zastępcza
jako forma wsparcia dziecka
z rodziny przeżywającej trudności
w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej**

dr hab. Izabela Krasiejko
Akademia im. Jana Długosza

Cel wystąpienia

Zaprezentowanie rekomendacji dot. prowadzenia rodzinnej pieczy zastępczej nad dzieckiem w kontekście projektu kodeksu etycznego rodzicielstwa zastępczego (projekt badawczy) oraz oceny realizacji i postulatów zmian ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (raport Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej).

Preambuła

Każde naruszenie więzi rodzinnych jest dla dziecka traumatycznym przeżyciem. Może mieć miejsce wyłącznie wtedy, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka. W sytuacji, gdy dziecko nie może pozostać w swojej naturalnej rodzinie powinno mieć zapewnioną opiekę zastępczą typu rodzinnego, uwzględniającą jego potrzeby biologiczne, psychospołeczne, rozwojowe i duchowe.

- Opieka w rodzinnej formie pieczy zastępczej z założenia powinna być tymczasowa,
- lecz dzieci powinny wracać do rodziny biologicznej dopiero wtedy, kiedy będą mieć warunki do prawidłowego rozwoju i zmiany w rodzinie naturalnej są utrwalone.
- Umieszczenie w pieczy zastępczej powinno wynikać z planu opieki uwzględniającego zasadę stałości, nie powinno się dopuścić do tego, aby dziecko było zabierane z domu do pieczy zastępczej, zbyt szybko do niego wracało i znów było zabierane.
- Powinno się również zadbać o szybsze prawne uregulowanie sytuacji dziecka.

- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej (do których zaliczane są rodziny zastępcze spokrewnione, rodziny zastępcze niezawodowe, rodziny zastępcze zawodowe, specjalistyczne rodziny zastępcze zawodowe, rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego, rodzinne domy dziecka) mają prawo oczekiwać, że odpowiednie władze stworzą warunki umożliwiające realizację praw i obowiązków wynikających z pełnienia tej funkcji, a w razie potrzeby udzielą opiekunowi zastępczemu wsparcia.
- Profesjonalna rodzina zastępcza, osoby prowadzące rodzinne pogotowia opiekuńcze i rodzinne domy dziecka chcieliby być postrzegani jako równoprawny partner służb społecznych i innych profesjonalistów a nie klienci.

- Aby sprostać złożonej sytuacji wynikającej z potrzeby nawiązania stałych więzi emocjonalnych, osoby podejmujące się opieki zastępczej potrzebują :
  - szkoleń,
  - specjalistycznych usług prawnych, pedagogicznych i psychologicznych
  - oraz grup wsparcia,
realizowanych przez pracowników specjalizujących się w problematyce rodzicielstwa zastępczego pracujących schematem wspierającym a nie kontrolującym.
- Rodziny (zarówno rodzice, jak i dzieci) powinny mieć możliwość wzajemnego wsparcia, jak i integracji.

- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej godzą codziennie obowiązki wobec własnej rodziny z troską o zaspokojenie potrzeb dziecka przyjętego pod opiekę.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej są moralnie zobowiązane do ochrony integralności i funkcjonalności swojej powiększonej o nową osobę rodziny. Z tego względu:
  - Opiekunowie zastępczy powinni starać się w jak najlepszy sposób godzić obowiązki, wynikające z podjęcia się swojej funkcji z osobistymi celami.
  - Osoby zamierzające prowadzić rodzinne formy pieczy zastępczej powinny przed przyjęciem dziecka zdać sobie sprawę z materialnych i osobistych konsekwencji (np. zmiany stylu życia i wydatków), jakie ponosić będą w związku z podjęciem się nowej funkcji.
  - Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej powinny mieć prawo wypowiadać się w kwestii wieku, płci i liczby dzieci, jakie może bez trudności przyjąć, jak również podać okres, w którym mogą sprawować swoją funkcję i oczekiwać od zleceniodawcy respektowania ich stanowiska.
  - Przed zawarciem odpowiednich umów osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej powinny móc zapoznać się z najważniejszymi informacjami dotyczącymi dziecka (np. jego właściwości rozwojowych, przebytych i aktualnych chorób i zaburzeń oraz sytuacji społecznej).
  - Aby w pełni odpowiedzialnie zdecydować o podjęciu się funkcji rodziny zastępczej, kandydaci powinni uzyskać niezbędną wiedzę oraz umiejętności praktyczne z różnych dziedzin opieki nad dziećmi.
  - Winni oni uwzględnić opinie na temat utworzenia rodzinnej formy pieczy zastępczej wyrażone przez najbliższą rodzinę prowadzącą wspólne gospodarstwo domowe.
  - Adres rodziny zastępczej bez jej zgody nie powinien być ujawniany rodzinie biologicznej dziecka.

- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej są zobowiązane do współpracy z pracownikami instytucji zajmujących się rodziną, nawet w krytycznych sytuacjach, w celu wypracowania rozwiązań zgodnych z dobrem dziecka.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej nie tylko zapewniają dziecku wychowanie w środowisku rodzinnym, ale świadczą również specjalistyczną pomoc. Z tego względu powinny mieć prawo do wynagrodzenia, profesjonalnego wsparcia, przywilejów pracowniczych i wsparcia socjalnego.

Zasady sprawowania opieki

- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej stwarzają przyjętemu dziecku odpowiednie warunki do życia, wszechstronnego rozwoju, w szczególności psychofizycznego, emocjonalnego, społecznego, uwzględniającego indywidualne potrzeby dziecka i w sposób odpowiedzialny wypełnia podjęte zobowiązania.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej budują relację z dzieckiem przyjętym pod opiekę uwzględniając fakt, że posiada ono własną historię i tożsamość. Nie wyklucza to nawiązania trwałych więzi emocjonalnych, odpowiednio do wieku i sytuacji dziecka.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej powinny zapewnić dziecku kontakt z rodziną biologiczną w celu utrzymywania więzi i budowania jego tożsamości, jeśli to służy dobru dziecka, który powinien odbyć się na terenie instytucji, w miejscu neutralnym lub za zgoda rodziny zastępczej w jej domu.

- Najważniejszym celem osób tworzących daną rodzinną formę pieczy zastępczej jest zapewnienie stabilnego środowiska wychowawczego i więzi emocjonalnych, na wzór prawidłowo działającej rodziny biologicznej, dziecku pozbawionemu takiego środowiska. Należy uwzględnić indywidualne potrzeby dziecka.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej przy pomocy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej pomagają dziecku w uzyskaniu specjalistycznej pomocy, szczególnie od profesjonalistów zajmujących się problematyką pieczy zastępczej oraz należnych mu świadczeń.

Standardy etyczne w wychowaniu dzieci

- Opiekunowie zastępczy akceptują przyjmowane pod opiekę dziecko takim, jakie ono jest. Zasada ta odnosi się zarówno do przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, jak też pozytywnych i negatywnych stron dziecka.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej umożliwiają dziecku uzyskanie informacji o jego pochodzeniu oraz utrzymanie kontaktów z rodziną naturalną, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka i zostało ustalone z pracownikiem socjalnym lub koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej.

- Opiekunowie zastępczy, uwzględniając wiek i możliwości dziecka, starają się zapewnić atmosferę wychowawczą sprzyjającą jego rozwojowi.
- Opiekunowie zastępczy powinni pamiętać, iż podstawową metodą wychowawczą jest przykład własny.
- Dla małych dzieci preferowany jest styl wychowania autokratyczny, dla starszych demokratyczny lub liberalny kochający, należy wystrzegać się despotyzmu wychowawczego, stylu chaotycznego, okazjonalnego czy niekonsekwentnego, gdyż nie służą one prawidłowemu rozwojowi i bezpieczeństwu dzieci.
- Opiekunowie zastępczy czynią wszystko, co możliwe dla wzmocnienia tożsamości, poczucia własnej wartości i wiary we własne możliwości dziecka, zapewniają mu fizyczny, emocjonalny, intelektualny, społeczny i duchowy rozwój oraz pozytywną integrację ze społeczeństwem.

- W pieczy zastępczej wzajemne stosunki między rodzicami, ich własnymi dziećmi i dzieckiem przyjętym pod opiekę oparte są na akceptacji jego samego takim, jakim ono jest i jego potrzeb, zrozumieniu jego zachowań i możliwości intelektualnych.
- Opiekunowie zastępczy współdziałają z dzieckiem, tj. przejawiają pozytywne zaangażowanie i zainteresowanie sprawami dziecka, są aktywni w podejmowaniu wzajemnych z dziećmi kontaktów.
- Opiekunowie zastępczy dają dziecku odpowiednią dla jego wieku swobodę.
- Oczekiwania i wymagania opiekunów zastępczych wobec dziecka są dostosowane do jego możliwości wiekowych i rozwojowych.

- Opiekunowie zastępczy starają się oddzielić zachowania dziecka wynikające z jego dysfunkcji od tych, będących konsekwencją nieprawidłowego wychowania i adekwatnie reagować na pojawiające się trudności.
- W rodzinnych formach pieczy zastępczej niedopuszczalne jest stosowanie kar fizycznych czy też emocjonalne odrzucenie dziecka.
- Okazywanie pozytywnych uczuć, przytulanie, ale również zasady, granice, schemat dnia, rutyna, rytuały w wychowaniu przywracają poczucie bezpieczeństwa dzieciom.
- Dzieci powinny mieć obowiązki, takie jak np. odrabianie lekcji, sprzątanie własnego pokoju, podlewanie kwiatów.
- Kary lub konsekwencje w wychowaniu muszą być dostosowane do wieku dziecka i nie naruszać godności dziecka.

- Opiekunowie zastępczy powinni być konsekwentni w egzekwowaniu oczekiwań w stosunku do dziecka.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej przygotowują dzieci do samodzielności i uczciwej zaradności, należy szukać tej drogi i nie zniechęcać się.
- Opiekunowie zastępczy nie opuszczają przyjętego pod opiekę dziecka nawet wtedy, gdy swoim zachowaniem naruszy ono społeczne oczekiwania lub normy prawne. W takich sytuacjach rodzina zastępcza pozostaje przy dziecku tak długo, jak jest to możliwe.

Przygotowanie rodzin zastępczych

- Do właściwego pełnienia funkcji opiekuna zastępczego niezbędna jest specjalistyczna wiedza i odpowiednie przygotowanie, zwłaszcza w zakresie opieki, wychowania i resocjalizacji. Osoby sprawujące tę funkcję są zobowiązane do stałego pogłębiania wiedzy, a umożliwienie im tego należy do obowiązków zlecniodawcy.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej informują zlecniodawcę o problemach wychowawczych i edukacyjnych sprawianych przez przyjęte pod opiekę dziecko. Mają prawo do zaproponowania własnych rozwiązań takich problemów.
- Osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej mają prawo do korzystania z pomocy wykwalifikowanych specjalistów, oczekując od nich uwzględnienia i poszanowania specyfiki pieczy zastępczej oraz ochrony prywatności osób się jej podejmującej.

Literatura

Projekt KODEKSU ETYCZNEGO OSÓB PROWADZĄCYCH RODZINNE FORMY PIECZY ZASTĘPCZEJ (fragmenty)

zmian i uzupełnień* dokonali: Iwona Rak, Magdalena Morawiec (rodziny zastępcze – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Częstochowie), Agata Matysiakiewicz (osoba prowadząca rodzinny dom dziecka - Stowarzyszenie „DLA RODZINY” w Częstochowie), Anna Imielińska, Agnieszka Łukomska, Zygmunt Żurawski, Emila i Paweł Pieńkowscy, Ireneusz Zakrzewski (rodziny zastępcze - Stowarzyszenie „DLA RODZINY” w Częstochowie),
moderator spotkań oraz redaktor tekstu– dr hab. Izabela Krasiejko, Akademia im. J. Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2015

*Podstawą opracowania był Kodeks Etyczny Rodzin Zastępczych (Zofia Waleria Stelmaszuk, maszynopis udostępniony przez Autorkę).

Wnioski i rekomendacje z oceny realizacji ustawy o wspieraniu rodziny

- Wykorzystanie nie tylko informacji prasowych czy ulotek, ale również doświadczenia osobistego rodzin zastępczych w pozyskiwaniu kandydatów do pełnienia tej funkcji (blogi, spotkania bezpośrednie).
- Potrzeba ogólnopolskiej kampanii czy akcji informacyjnej na temat zawodowego rodzicielstwa zastępczego zrealizowanej przez MRPiPS.
- Umowa o pracę dla rodzin zastępczych zawodowych.
- Pozyskiwanie i szkolenia rodzin specjalistycznych dla nastolatków z problemami.
- Szkolenia dla rodzin każdego typu z równoczesną opieką nad dziećmi, preferowane szkolenia wyjazdowe.
- Grupy wsparcia i superwizje (bez udziału pracownika Organizatora RPZ).

- Upowszechnienie, szkolenie rodzin pomocowych (obecnie najczęściej członkowie rodziny poszerzonej rodzin zastępczych).
- Potrzeba upłynnienia i ujednoczenia oczekiwań i działań systemu wsparcia i pieczy zastępczej, współpracy pomiędzy gminą a powiatem, tj. asystentem rodziny a koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, wspólny plan dla rodziny biologicznej i dziecka oraz skoordynowana jego realizacja.
- Zwiększenie liczby pracowników i ustabilizowanie warunków pracy asystentów rodziny i koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Oddzielenie funkcji wspierającej od kontrolnej (spotkania umawiane) oraz opiniującej.
- Przenoszenie dziecka z rodziny zastępczej do adopcyjnej powinno być procesem (powolne wyciszenie relacji w pierwszej a nawiązywanie w drugiej).

- Świadomy dobór dzieci do rodzin. Zapoznanie z informacjami o dziecku.
- Możliwość korzystania z pomocy psychologicznej (i innych form wsparcia) również w przypadku innych trudności niż wychowanie dziecka.
- Przy odbiorach dzieci z rodzin biologicznych nie powinni uczestniczyć opiekunowie zastępczy.
- Kontakty rodzin biologicznych z dzieckiem najlepiej, gdyby odbywały się na terenie Organizatora w specjalnym do tego celu przygotowanym pokoju.
- Przy tworzeniu Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej powinni brać udział rodzice zastępcze a ich postulaty powinny być uwzględniane.
- Tworzenie Rad Rodziców i stowarzyszeń.

*Najlepszą formą promocji rodzicielstwa
zastępczego są zadowolone rodziny zastępcze*

Literatura

- Raport z oceny realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Koalicja na rzecz Rodzicielstwa Zastępczego, Warszawa 2016.